

UN TESTIMONI DE LA DIFUSIÓ DE LA CULTURA CATALANA A ITÀLIA DURANT LA PRIMERIA DEL SEGLE XX: SIS CARTES D'ANTONI RUBIÓ I LLUCH A PIO RAJNA

Patricia GÓMEZ SOLER
Universitat de Bolonya

La primavera del 1909 Antoni Rubió i Lluch, acompanyat de Ramon d'Alòs-Moner, va fer el seu quart viatge a Itàlia¹, des d'on, tot seguit, viatjà a Grècia. A Itàlia havia de completar les investigacions sobre la història de l'expedició i la dominació catalana a Orient en els arxius que ja anteriorment havia visitat, a més d'informar-se de les últimes novetats editorials. El principal propòsit d'aquell viatge, però, era «estendre i consolidar les relacions de l'Institut d'Estudis Catalans amb les societats històriques italianes» (Rubió i Lluch, 1947: XXVIII) i obeïa a un objectiu més general que l'Institut, des de la seva creació, s'havia marcat: la impulsió de la cultura catalana (Inst., ed., 1909: 9). Per aconseguir aquest objectiu, que traspassava l'esfera intel·lectual i se situava dins de l'esfera política, calia, en primera instància, potenciar i sistematitzar els estudis per tal d'omplir els buits existents, així com donar als treballs una neutralitat científica que els allunyés de resultats subjectius o tendenciosos (Inst., ed., 1908: 3). Només amb un *modus operandi* que garantís la realització d'un bon treball científic es podia aspirar a un diàleg real de Catalunya amb el món científic estranger, diàleg que fins aleshores s'havia establert de manera individual i que, portat a un àmbit institucional, permetria el reconeixement internacional de la idiosincràsia de la cultura catalana, amb la seva història i amb la seva llengua². La «Memòria» de l'*Anuari* de l'any 1909 recollia aquestes paraules pronunciades per Prat de la Riba el 20 de gener del 1911 en la inauguració de l'últim període de sessions de l'Institut d'Estudis Catalans:

(q)ue així com la restauració dels Jochs Florals inaugurava el període de redempció exterior de la llengua catalana, la creació de l'INSTITUT senyalava un nou període, el de internaci-

1. Va ser el seu tercer viatge a Itàlia com a investigador; el viatge a Roma del 1877 va ser un regal del seu pare per l'obtenció de la seva llicenciatura en Filosofia i Lletres i va ser de plaer o més aviat de peregrinació religiosa (Malé i Pegueroles, 2002: 58-59).

2. A propòsit de la projecció internacional de l'Institut d'Estudis Catalans en la seva primera època veg. BALCELLS, Albert / PUJOL, Enric (2002): *L'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: 1907-1942. Barcelona: Afers, p. 55-62.

onalisació de la llengua catalana y la seva consagració com instrument de cultura en la vida científica universal (Inst., ed., 1911: 9).

El *Dictamen-acord de constitució* (1907) ja reflectia l'atenció de l'Institut d'Estudis Catalans envers les institucions internacionals similars i, seguint la idea del restabliment de tot allò que concernís la cultura catalana, contemplava en les seves bases la possibilitat de realitzar viatges a l'estranger per a la recerca de documents esparsos en arxius i biblioteques, viatges que serien subvencionats per la Diputació provincial de Barcelona (Galí, 1986: 19-22), de la qual era president en aquell moment el principal fundador de l'Institut, Prat de la Riba.

Si bé l'estiu del 1896 Antoni Rubió i Lluch havia estat en els arxius de Palerm, Nàpols i Venècia —en aquella ocasió l'Arxiu Vaticà estava tancat per vacances— per a realitzar les seves investigacions sobre l'Orient català gràcies a una subvenció de la Diputació (Rubió i Lluch, 1947: XXI-XXVI), l'any 1907 va poder continuar-les gràcies a l'ajut que li proporcionà l'Ajuntament de Barcelona, aleshores governat per la Lliga Regionalista. Aquell viatge l'emprengué a la darrerria de juny, amb Jordi Rubió i Balaguer, i es va perllongar durant tot l'estiu. Anaren a l'Arxiu de Gènova, a la Biblioteca Ambrosiana de Milà, a l'Arxiu Vaticà, a l'Arxiu de Nàpols, als de Catània i Palerm i a l'Arxiu de l'Alguer. També visitaren la ciutat de Sàsser, on es posà en contacte amb la Societat Sarda d'Història Pàtria, passaren per Florència —trobant l'arxiu i la biblioteca tancades— i, després d'un breu sojorn a Bolonya, es dirigiren a l'Arxiu de Venècia (Inst., 1908: 492-493). Jordi Rubió parlava d'aquell viatge en la necrologia inèdita del seu pare:

L'estiu d'aquell any el passà a Itàlia fent recerques a arxius i biblioteques per als seus estudis sobre el Ducat català d'Atenes i es posà en relació amb les societats italianes de *Storia Patria* per tal d'interessar-les en els projectes de la nostra joveníssima institució, cercar-hi exemple i al·liconaments i assegurar l'intercanvi de publicacions amb elles (Massot i Muntañer, 2006b: 168).

Mentrestant, el 5 de juliol, va tindre lloc la primera sessió de l'Institut d'Estudis Catalans, en la qual va ser elegit president Antoni Rubió i Lluch. Encara que durant el viatge del 1907 Rubió i Lluch ja havia entrat en contacte amb algunes societats històriques italianes, estendre i promoure aquestes relacions es convertí en l'objectiu primordial del seu retorn al *bel paese* l'any 1909³.

De les gestions fetes amb les societats històriques durant aquell sojorn a Itàlia —des del 12 de maig fins a la sortida cap a Grècia el 6 de juny— Rubió i Lluch i d'Alòs-Moner informaren per correspondència als membres de l'Institut d'Estudis Catalans, els quals les feren constar en les actes de les sessions. Segons l'acta de la sessió plenària del 24 de maig, per aquesta data ja havien visitat la Societat Ligure di Storia Patria de Gènova i havien establert relació amb altres societats i personalitats de Florència, entre les quals es trobava Pio Rajna⁴. A Roma, segons l'acta de la sessió del 10 de juny, visitaren la Biblio-

3. D'ALÒS-MONER, Ramon (1911): «Impressions d'un viatge a la Grècia». *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Any XXI, núm. 192 (gener), p. 1-2.

4. AP 24-V-1909, <http://arxiudigital.iec.cat>.

teca Pontificia, les Escoles americana i anglesa, l'Istituto Storico Prussiano, l'Escola francesa, l'Istituto Storico Austriaco, l'Accademia dei Lincei, la Società Filologica Romana, l'Istituto Storico Italiano i la Società Romana di Storia Patria⁵.

L'*Anuari*, que havia esmentat les relacions internacionals del recent Institut en la «Memòria» del 1908, deia en la «Memòria» de l'any 1909:

(h)em tingut donatius verament esplèndits [...]; y no sols de Societats y Academies estrangeres, sino també de amichs il·lustríssims de l'INSTITUT, com, per exemple, el Sr. Benedetto Croce, de Nàpols, qui s'ha afanyat en obtenir colleccions de Revistes napolitanes y enviarles a l'INSTITUT, a fi de que no faltessin en la nova Biblioteca elements d'estudi de les coses de l'altra ciutat mediterrania, que'l Magnànim feu germana nostra. Altre tant han fet hispanòfils tan eminents com P. Paris, Brutaills, Diehl, Dieulafoy, Rajna, Farinelli, Sanvisenti, Monaci, Seybold, Finke, etc., intercedint prop de les Societats y Revistes en que intervenen, perquè la nova biblioteca de Barcelona fos proveïda, desde el primer moment, dels imprescindibles materials acadèmichs, y cedint al propi fi un exemplar de ses obres (Inst., ed., 1911: 11).

Així doncs, qui es posà en contacte amb l'important romanista italià Pio Rajna va ser Antoni Rubió i Lluch. Rajna (1847-1930) era catedràtic de Lingue romanze a l'Istituto di Studi Superiori Pratici e di Perfezionamento de Florència (1883-1922) i, a més de ser membre de diverses institucions històriques⁶, coneixia molt bé l'obra de Manuel Milà i Fontanals⁷, a qui havia conegut personalment amb ocasió d'una visita a Barcelona l'octubre del 1880, durant la qual també va conèixer Gaietà Vidal i Valenciano, Josep Llausàs i Joaquim Rubió i Ors (Nicolau d'Olwer, ed., 1932: 237). Rajna guardava un esplèndid record de la ciutat i, sobretot, de la companyia de Milà, amb qui havia intercanviat una correspondència que havia perdurat fins poc abans de la mort del romanista català⁸. Amb la mort de Milà i Fontanals, el contacte directe més o menys assidu que Pio Rajna mantenia amb la cultura catalana es va interrompre, malgrat haver rebut anys després —el 1903— la visita de Josep Pijoan a la seva casa de Florència (Pijoan, 1990).

Antoni Rubió i Lluch, a partir de la seva estada a Florència el 1909, amb l'Institut d'Estudis Catalans ja en marxa, va restablir la relació de l'estudiós italià amb la cultura

5. AP 10-VI-1909, <http://arxiudigital.iec.cat>.

6. Era membre d'institucions com ara l'Accademia dei Lincei, la Società Reale de Nàpols o l'Accademia della Crusca de Florència, entre altres. L'Istituto di Studi Superiori de Florència passà a ser la Università degli Studi de Florència el 1922, amb la reforma del ministre Giovanni Gentile.

7. Pio Rajna es va ocupar de les obres de Milà en els seus estudis sobre els orígens de l'epopeia francesa i la formació del romancer. Parlava d'ell com «di un indagatore, che alla dottrina e alla perspicacia accoppia un buon senso mirabile». RAJNA, Pio (1884): *Le origini dell'epopea francese*. Florència: Sansoni, 1956, p. 478.

8. Per a la darrera correspondència entre Pio Rajna i Manuel Milà i Fontanals veg. NICOLAU D'OLWER, Lluís (ed.) (1995): *Epistolari de M. Milà i Fontanals*. Vol. III: *Anys 1881-1884*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 74-75, 129-129, 131. Rajna també tingué notícies de les dues associacions excursionistes que aleshores existien a Catalunya: l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i l'Associació d'Excursions Catalana, de les quals conegué respectivament el secretari Cèsar August Torras i el president Ramon Arabia y Solanas (Rajna, 1911: 3-4).

catalana i va iniciar amb ell un duradora amistat. De fet, quan el 1922 Rubió tornà a Itàlia per a concloure les seves recerques, va passar amb la seva filla uns dies a Florència en companyia de Pio Rajna i la seva família⁹.

La correspondència entre Rubió i Rajna testimonia, a més d'aquesta amistat, la tasca de difusió de la cultura catalana a Itàlia que realitzà el catedràtic català. A banda de notícies personals, s'intercanviaven publicacions i s'informaven sobre els estudis i els treballs que anaven efectuant. El resultat d'aquella relació no tardà molt a arribar. Més enllà de l'immediat intercanvi de revistes i volums, el 1911 Pio Rajna donava a conèixer a Itàlia «partitamente ai nostri studiosi, e pianamente al pubblico nostro, una chiara idea di quel movimento verso l'autonomia» (Mazzoni, 1931: 26) en «L'Institut d'Estudis Catalans e le sue pubblicazioni»¹⁰. Cal assenyalar que Rajna, a més d'ocupar-se de l'Institut, dedicava la meitat de l'article al primer volum dels *Documenti per l'història de la cultura catalana mig-eval*, que Rubió havia publicat el 1908. La «Memòria» del treball dels anys 1911-1912 al·ludia a l'article de l'il·lustre professor de Florència en fer de nou referència a la «creixent internacionalització de la cultura catalana» (Inst., 1913: XIII-XIV).

Malgrat que «L'Institut d'Estudis Catalans e le sue pubblicazioni» fos l'única monografia rajniana dedicada a la cultura catalana, Pio Rajna divulgà en l'àmbit acadèmic italià, a l'Istituto di Studi Superiori de Florència, la recent Renaixença catalana. Aleshores era alumne seu el romanista Mario Casella, el qual, recomanat per Rajna a Rubió i Lluç¹¹, anà a Barcelona el 1914, on va ser acollit i recolzat pel mateix Rubió i pels membres de l'Institut d'Estudis Catalans¹². L'estada de Casella a Barcelona, d'uns sis mesos, va donar com a resultat —molts anys després, a causa de la primera guerra mundial— importants estudis de catalanística¹³, a més d'altres publicacions —sobretot ressenyes i notícies bibliogràfiques— i de les nombroses veus catalanes de l'*Enciclopedia Italiana*¹⁴.

La tasca d'impulsió de la cultura catalana a Itàlia que va dur a terme Antoni Rubió i Lluç mitjançant la relació científica amb Pio Rajna va ésser, doncs, sòlida i fèrtil, ja que, a més de l'intercanvi de publicacions, Rubió va propiciar la possibilitat d'ampliar la via

9. Tarjeta postal de Rubió i Lluç a Rajna del 12 de octubre del 1922. *Fons Pio Rajna*. Biblioteca Marucelliana. Florència.

10. *Archivio Storico Italiano*. Any XLVIII, sèrie V, núm. 263, 3, p. 3-34.

11. En la targeta postal del 26 de desembre del 1914 Rubió i Lluç escriu a Rajna: «su recomendado el Sr. Casella se gana al momento todas las simpatías, por su bondad, su modestia, su exquisito trato, y sus vastos conocimientos. Trabaja con solidez y su firme orientación, tan bien encaminada, honra a su maestro.» *Fons Pio Rajna*. Biblioteca Marucelliana.

12. Informació treta de la correspondència de Mario Casella a Pio Rajna. *Fons Pio Rajna*. Biblioteca Marucelliana.

13. «Agli albori del Romanticismo e del moderno Rinascimento catalano» (1918), «Il Somni d'En Bernat Metge e i primi influssi italiani sulla letteratura catalana» (1919), «La versione catalana del *Fiore di Virtù*» (1920), «La versione catalana del *Decamerone*» i «Il Testamento d'en Bernat Serradell de Vich» (1925). Els estudis, publicats en diverses revistes, es troben recollits a CASELLA, Mario (1966): *Saggi di letteratura provenzale e catalana*. Editats per Giuseppe E. Sansone. Bari: Adriatica Editrice. A propòsit d'aquests estudis veg. FORMISANO, Luciano (1987): «Casella studioso di Letteratura catalana». *Studi Danteschi*. Núm. LIX, p. 57- 65.

14. El nombre de veus que redactà Casella fins arribar a l'últim volum superà la setantena. D'aquestes, quaranta cinc eren d'àmbit català i vint-i-una d'àmbit hispànic (Macrí, 1987: 100).

dels estudis catalanístics a Itàlia, el que significava concretar l'objectiu últim d'una tasca d'aquest tarannà: donar un real espai a la cultura catalana a l'estranger.

Presentem a continuació sis documents dels vint-i-tres que formen part de la correspondència mantinguda entre Antoni Rubió i Lluch i Pio Rajna, la qual tingué lloc des del 1909 fins al 1923 —sense interrupció d'anys. Aquests documents es conserven en el Fons Pio Rajna de la Biblioteca Marucelliana de Florència¹⁵. A diferència de la resta de l'epistolari, tots sis documents porten la capçalera de l'Institut d'Estudis Catalans i pertanyen als anys 1909-1914, quan Rubió era president de l'Institut únic i, a partir de 1911, president de la Secció Històrico-Arqueològica. Tanmateix, no es pot relacionar directament la definitiva interrupció de l'ús de la capçalera de l'Institut amb el cessament del càrrec de president de l'Institut¹⁶, ja que hi ha documents epistolars sense la capçalera de l'Institut d'Estudis Catalans abans de novembre del 1915, data de la renúncia de Rubió a aquest càrrec, i, d'altra banda, l'intercanvi científic continuà, encara que la correspondència es fes més personal. Aquests sis documents testimonien el primerenc esforç de Rubió i Lluch per a promoure l'activitat cultural que es realitzava a Catalunya i per a establir lligams fermes amb les corporacions culturals italianes.

Tots sis documents són cartes. Com la totalitat de la correspondència, estan escrites en castellà, a excepció de la quarta, escrita en italià. La tria de la llengua castellana, però, mai no va destorbar la comprensió per part de Pio Rajna del fenomen cultural que estava tenint lloc aleshores a Catalunya, tal com ho demostra la seva publicació del 1911¹⁷. Els documents epistolars es troben en un bon estat de conservació, la qual cosa ha facilitat la seva transcripció. Aquesta l'hem realitzada d'acord amb els originals i només hem procedit a la regularització de l'accentuació, en tant que possiblement la precipitació ha portat, en ocasions, a una deficiència o bé a una col·locació equívoca dels accents. La quarta carta, d'índole més oficial i en un italià prou correcte, no presenta aquesta característica. També hem intentant mantenir l'estructura de les cartes, que presentem precedides del número que correspon a l'ordre que tenen dins de la totalitat de la correspondència, seguit de la indicació «manuscrita» o «mecanografiada» amb una nota a peu de pàgina que informa de les particularitats específiques de cadascuna.

15. Per al catàleg dels documents de Pio Rajna dipositats en la Biblioteca Marucelliana veg. BORRONI, Fabia (1956): *Le carte Rajna della Biblioteca Marucelliana. Catalogo e bibliografia*. Firenze: Sansoni Antiquariato. A la Biblioteca de Lingue e Letteratura moderne de la Universitat de Bolonya es troba la còpia digital de la correspondència entre Antoni Rubió i Lluch i Pio Rajna.

16. Sobre la dimissió de Rubió i Lluch veg. BALCELLS, Albert/PUJOL, Enric (2002): *op. cit.* p. 71-72.

17. «Fra tutti i cementi da cui risultano quei conglomerati che si chiaman nazioni, la lingua è d'assai la più tenace; e l'uso del catalano, e conseguentemente anche lo studio de' suoi monumenti letterari, è una delle principali manifestazioni del sentimento ispiratore di tutto quanto il moto, ed è senza alcun dubbio la più concreta e la più appariscente» (Rajna, 1911: 5).

Les cartes d'Antoni Rubió i Lluch a Pio Rajna

I Carta manuscrita¹⁸

Clarís - 7

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA

PALAU DE LA DIPUTACIÓ

Barcelona 30 Diciembre 1909

Sr. D. Pio Rajana [sic],
Florencia

Mi muy distinguido y estimado Señor y amigo; hace mucho tiempo que debo contestación a su afectuosa carta de 26 de Octubre pasado. Supongo que el amigo Pijoan —a quien encargué que por de pronto cumpliera por mí, respecto de V. y arreglara con V. todo cuanto se refiere al cambio de las publicaciones de nuestro Instituto, con el de Estudios Superiores de esa ciudad,— le diría cuál era la causa de mi forzoso silencio. Al regresar de Grecia¹⁹ me sorprendieron los infames y repugnantes sucesos de Julio²⁰, de que por desgracia fui testigo presencial, no sin exposición de mi vida, y ellos produjeron en mí un

18. A excepció de la capçalera, tot el document és manuscrit, també l'adreça de Rubió.

19. Antoni Rubió i Ramon d'Alós empengueren el viatge el 12 de maig del 1909. Després del sojorn a Itàlia, sortiren del port de Brindis el 6 de juny cap a Grècia, on passaren gairebé un mes. El 2 de juliol començaren el viatge de retorn. Ramon d'Alós donà dues conferències sobre el viatge, els dies 8 i 15 d'abril del 1910, en el Centre Excursionista de Catalunya, les quals foren publicades entre gener i febrer del 1911 en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, amb el títol «Impressions d'un viatge a la Grècia», núm. 192 i 193. Fou també resultat d'aquell viatge la monografia de RUBIÓ I LLUCH, Antoni (1909): «Els castells catalans de la Grècia continental». *Anuari MCMVIII*. Barcelona: IEC, p. 364- 425.

20. La Setmana Tràgica començà el 26 de juliol del 1909 amb la vaga proclamada per la Solidaritat Obrera contra l'enviament massiu de tropes al Nord d'Àfrica. Aquesta mesura del govern Maura va ser força impopular, perquè, a més de fer pensar en una nova aventura colonial i de penalitzar les classes populars que no podien pagar la taxa per a no anar a la guerra, va ser interpretada com una provocació. La vaga degenerà en una revolta que tingué com a principal objectiu les propietats eclesiàstiques. A més de l'aixecament de barricades, la crema d'edificis religiosos superà la seixantena. Tot i que es va declarar l'estat de guerra, l'exèrcit no va intervenir fins als últims dies de la revolta, que va acabar definitivament el 2 d'agost. Els tribunals militars encarregats de castigar l'aixecament popular dictaren cinc penes de mort, l'última de les quals va ser la de Francesc Ferrer i Guàrdia, considerat responsable de la revolta malgrat no ocupar cap càrrec sindical ni polític. El seu procés va provocar una campanya de denúncia a Europa. (Balcells, 2006: 976-979).

aplanamiento físico y moral, que al fin causó un grave quebranto en mi salud, del que, a Dios gracias, estoy ya restablecido. Los que amamos la cultura no podemos contemplar con indiferencia el destrozo y ruina de más de 70 edificios, la desaparición de archivos históricos interesantísimos, la destrucción de joyas arquitectónicas románicas de los siglos IX y X, el incendio de museos, monasterios, bibliotecas y tablas góticas de nuestros Giotto medioevales, el asesinato, el robo, la profanación de cadáveres, la pérdida en suma de tesoros y objetos, cuyo valor asciende a más de 20.000.000 de francos! *Non ragionam [sic] di lor*²¹ ...!!

Tiene V. razón al suponer que me traje de Grecia un rico botín. El resultado de mi último viaje lo verá V. en el número del *Anuari*²² que está en prensa. En cuanto me repuse del mal estado de mi salud me dediqué a escribir una monografía sobre las ciudades y castillos de Grecia que más figuraron en la época catalana, y ella será la que verá la luz en dicho *Anuari*, ilustrada con más de 20 magníficos fotograbados, y un mapa del Ducado catalán de Atenas, con todos los nombres de ciudades y castillos que se encuentran en la cancillería catalana (a manera de una carta catalana del s. XIV), con su correspondencia griega.

Mucho me interesa lo que V. me dice que le comunicaron los hijos del ilustre Amari²³, de la existencia de un álbum monumental de Grecia de 1840, que perteneció a un tal Sr. Sabatier, y que tal vez haya ido a parar a Marsella²⁴. Muchos edificios y ruinas de Grecia han sufrido desde entonces acá, grandes cambios, y no pocos habrán desaparecido por lo que el álbum ha de tener un gran valor histórico.

Las dos antiguas sociedades d'*Excursions* que V. conoció en Barcelona, hará cosa de unos 30 años, se refundieron en 1890 en una sola, con el nombre de *Centre excursionista de Catalunya*, de la cual fui yo el primer Presidente. Hoy cuenta con millares de socios; posee un gran edificio artístico, el del llamado *Templo d'Hercules*, restaurado,

21. DANTE, *Inferno*. III, 51: «non ragioniam di lor, ma guarda e passa».

22. RUBIÓ I LLUCH (1909): *op. cit.*, p. 364-425.

23. Michele Amari (Palermo 1806 - Florència 1889). Historiador i arabista sicilià, va ser Ministre de l'Istruzione des del 1862 fins al 1864 i professor en l'Istituto Superiore de Florència des del 1860 fins al 1873.

24. L'álbum compta amb les reproduccions que el pintor francès Dominic Papety (Marsella 1815-1849) va realitzar a partir dels seus viatges a Grècia. Papety, que va viure a Itàlia entre 1886 i 1841, va viatjar a Grècia l'any 1846 per a estudiar els llocs antics i els moments històrics de l'antiguitat, així com la llum i els colors –fet que testimonia l'interès dels pintors pel tema hel·lènic, que havia donat lloc, el 1845, a la fundació de l'École française d'Athènes. Aquell viatge el realitzà amb l'amic François Sabatier (Montpellier 1818-Lunel-Viel 1891), escriptor, mecenes i crític d'art que havia conegut a Roma. Quan realitzaren el viatge, François Sabatier, ja casat amb Caroline Ungher, degué tornar a Florència abans del previst, a causa de la greu malaltia de l'amic pintor August Bouquet (1810-1846), del qual el matrimoni va adoptar la filla Louise Bouquet, que es casaria amb Michele Amari. Papety tornà l'any següent a Grècia, l'agost del 1847, però al seu retorn va emmalaltir i va morir dos anys després. L'any 1890 François Sabatier va donar al Louvre cinc àlbums i 130 reproduccions que Papety havia fet a Grècia. Veg.

http://www.louvre.fr/llv/oeuvres/detail_notice.jsp?CONTENT%3C%3Ecnt_id=1013419867322632&CURRENT_LL_V_NOTICE%3C%3Ecnt_id=10134198673226332&FOLDER%3C%3Efolder_id=9852723696500829&baseIndex=163&bmLocale=fr

con sus columnas romanas, y ventanas y galerías góticas; tiene también una numerosa Biblioteca, un museo, y edita magníficas publicaciones y guías de Cataluña, y además ha establecido *chalets-refugios* en las más altas montañas de nuestra tierra. Allí se empezó a cultivar la arqueología catalana, *en catalán*, y con ella las ciencias naturales, el folklore, la geografía, etc. No fue pues, una sociedad puramente arqueológica, sino el primer hogar y refugio de *toda la ciencia de Cataluña*, cultivada en nuestra lengua materna, a diferencia de las Academias y corporaciones oficiales que la cultivaban sólo en castellano. Yo creo que al *Istituto di Studi Superiori* le convendría y le interesaría el cambio con las publicaciones del *Centre Excursionista*, que contienen un riquísimo material arqueológico y artístico²⁵.

Como me consta el interés con que V. sigue todo cuanto se refiere al pasado y a la cultura literaria de nuestra tierra, le remito tres monografías mías, dos de ellas (los dos discursos de la Universidad y de la Academia de Bellas Artes)²⁶, casi agotadas. No pueden ponerse al lado de sus magistrales producciones, que le han granjeado un renombre europeo, pero acéptelas V. como un tributo de amistad de este pobre inválido de la ciencia, que hace tiempo admiraba al sabio, y que últimamente tuvo la dicha de conocer el corazón de oro del amigo. Salude V. de mi parte afectuosamente al prof. Schiff²⁷, y a los demás amigos míos de Florencia.

Le envío mis más cordiales augurios de año nuevo, deseándole excelente salud, y rica cosecha intelectual. Créame siempre su muy adicto amigo y S.S.

A. Rubió y Lluch

25. Rajna recull aquesta informació sobre el Centre en l'article sobre l'Institut, on també al·ludeix a la informació sobre la Setmana Tràgica que Rubió li dona a l'inici de la carta (Rajna, 1911: 5, 34).

26. *La Acrópolis de Atenas en la época catalana: Discurso leído en la Academia Provincial de Bellas Artes por el académico Antonio Rubió y Lluch en la sesión pública celebrada el 24 de mayo de 1908. Els discursos a la Universitat probablement foren Caracteres que distinguen a la antiga literatura catalana: Discurso inaugural leído en la solemne apertura del curso académico de 1901 a 1902 ante el Claustro de la Universidad de Barcelona i el Discurso leído en el Paraninfo de la Universidad de Barcelona en la noche del 9 de mayo de 1908 en la sesión dedicada a honrar la memoria de D. Manuel Milá y Fontanals con la inauguración de su busto.*

27. Mario Schiff (Florència 1868 - Nàpols 1915). Romanista, va ser professor de llengua i literatura francesa a l'Istituto di Studi Superiori de Florència i autor de l'important estudi *La Bibliothéque du Marquis de Santillane*, 1905.

II

Carta manuscrita²⁸

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA – 2 Abril 1910
 PALAU DE LA DIPUTACIÓ
 Sr. Prof. Pio Rajna
 Florencia

Mi ilustre y querido colega; perdone V. el retraso con que contesto su última carta, que por ser suya y traerme el eco de la impresión que en el alma noble y generosa de V. produjo la insana campaña que se emprendió en Europa con motivo de la muerte del desgraciado Ferrer²⁹, me ha sido doblemente grata.

He hablado con el Secretario del *Institut*³⁰, y he averiguado que se debe á un descuido involuntario el que no se hayan recibido en el *Istituto di Studi Superiori* los libros que acordamos enviarle. Los ejemplares que V. posee, á V. iban destinados y suyos son por lo tanto, y al obsequiarle con ellos nuestro *Institut* no hace más que testimoniarse la gratitud que le debe por la simpatía con la que ha acogido su fundación, y el interés con que trabajó V. en relacionar la naciente corporación con las similares de Florencia.

En un paquete postal se ha hecho el envío al *Istituto* de los volúmenes que no se le habían enviado todavía, y uno de estos días llegarán á sus manos.

No hemos recibido todavía las publicaciones de ese *Istituto* que nos anuncia V. y cuyo envío debemos á su inagotable cortesía. Se han expedido tal vez por la oficina de cambio internacional? Entonces no es de extrañar el retraso, porque acostumbra a ser considerable.

Mucho le agradezco las curiosas noticias que me da V. sobre los dibujos del pintor Papety³¹, y espero utilizarlas cuando tenga ocasión de encargarse á alguien, en París, la investigación que V. me indica en el Louvre. De seguro dará un resultado de gran interés para mis estudios.

Las publicaciones del *Centre excursionista* consisten en un Boletín mensual, en el que se publican principalmente artículos de turistas, sin que esto sea obstáculo á que, á veces, vean en él la luz trabajos de interés científico. Si á Vs. les interesa el cambiar las publicaciones, estoy seguro de que aceptará.

Le repito las gracias más expresivas por todas sus bondades, y renovándole el testimonio de mi consideración y afecto, me suscribo su afmo. amigo,

A. Rubió y Lluch

28. La caligrafía és diferent a la de la resta de l'epistolari, fet que ens fa suposar que va ser escrita per una mà diferent a la de Rubió. La signatura és, però, autògrafa. Llevat de la capçalera de l'Institut d'Estudis Catalans, tot el document és manuscrit (també la data).

29. El pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia (Alella, Maresme, 1859 - Barcelona 1909) va ser executat en ser declarat instigador de la Setmana Tràgica. Veg. nota 14.

30. El secretari de l'Institut únic va ser Josep Pijoan. Veg. BALCELLS, Albert / PUJOL, Enric (2002): *op. cit.*, p. 19-31.

31. Dominique Papety (Marsella 1815-1849). Veg. nota 24.

III

Carta mecanografiada³²

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA, PALAU DE LA DIPUTACIÓ

17 de junio 1911

Sr. Prof. Pio Rajna
Florença

Mi querido Sr. y amigo: en deuda estoy con V. desde hace algún tiempo, por no haberle acusado todavía recibo de su interesante estudio sobre la Gaya ciencia, publicado en la Miscelania Crescini³³. Excuso decirle el provecho que he sacado de su lectura y lo mucho que le agradezco su buen recuerdo.

Hace pocos días recibimos también unos extractos [sic] del *Archivio Storico italiano*, conteniendo el artículo que en él ha dedicado V. á nuestro Instituto, con tanta bondad y simpatía. Testimonios de tanta autoridad como la suya, son la mejor recompensa de nuestros esfuerzos y no dude V. que han de sernos de eficaz estímulo y orientación. La noble acogida que merecí de V. á mi paso por Florença y que no olvidaré nunca, mucho me hacía esperar en favor de este *Institut*, en el que tanto cariño hemos puesto todos. Crea V. que al afecto de V. correspondemos todos con la mayor sinceridad, agradeciendo profundamente el apoyo moral que en él hemos hallado.

En su última sesión el Instituto acordó con voz unánime dar á V. las más expresivas gracias, lo que cumpla hoy yo con el mayor gusto, y regalarle un ejemplar del *Catalech de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona*, por D. Felipe Pedrell³⁴, de cuyos volúmenes es depositario nuestro Instituto, y que recibirá V. por paquete postal.

Estamos terminando la impresión del *Anuari 1909-1910*, que será de extensión algo mayor que el del año pasado. En cuanto se publique le enviaremos el acostumbrado ejemplar de cambio. La impresión de las Obras de Auzias March, edición de A. Pagès, que publica el Instituto³⁵, está también bastante adelantada y esperamos poder terminar el primer

32. La signatura, però, és autògrafa.

33. RAJNA, Pio (1911): «Tra le penombre e le nebbie della 'Gaya Sciensa'». *Miscellanea di studi critici in onore di Vincenzo Crescini*. Friuli: Tip. F.lli Stagni.

34. PEDRELL, Felip (1908-1909): *Catàlech de la biblioteca musical de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Imp. Oliva de Vilanova, 2 vol.

35. PAGÈS, Amadeu (1912-1914): *Les Obres d'Ausiàs March*. Barcelona: IEC, 2 vol. Amadeu Pagès (1865-1952), rossellonès d'Estagell, va ser deixeble de Morel-Fatio i es va dedicar des de l'inici dels seus estudis a la literatura catalana. La introducció d'aquesta edició és l'estudi bibliogràfic dels manuscrits i edicions de l'obra del poeta, que va constituir la tesi complementària de *Auzias March et ses prédécesseurs*, amb la qual es va doctorar a la Universitat de la Sorbona el 1912. D'acord amb un decret del 28 de juliol del 1909, la Universitat de la Sorbona autoritzava a fer una de les tesis en qualsevol llengua estrangera i Massó i Torrents va comunicar el 7 de febrer del 1910 al ple de l'Institut d'Estudis Catalans que la proposta de llegir la tesi de Pagès en català havia estat acceptada. Massó i Torrents traduí la tesi complementària i Amadeu Pagès llegí aquesta part en català i la dissertació principal en francès.

tomo antes de fin de año. Yo tengo igualmente en marcha el segundo y último volumen de los *Documents*³⁶... En él incluyo casi otros tantos como figuran en el primero, que he hallado en ulteriores investigaciones, y me ha parecido debía poner en circulación cuanto antes. Conozco que se resentirá de ello algún tanto la ordenación de los documentos, y procuraré subsanar en lo posible este inconveniente con un índice general bien detallado y completo.

Por mi parte no sé como agradecerle la atención que ha dedicado V. á mis *Documents*, y la benevolencia y simpatía con que juzga mi trabajo. Lo emprendí, viendo de antemano todas sus dificultades, pero con el propósito de hacer labor útil y espero haberlo logrado.

Le envío igualmente un ejemplar de la Memoria dando cuenta de los trabajos del Instituto en 1910 y el folleto que contiene nuestro reglamento³⁷. En este último verá V. la ampliación que ha recibido el primitivo núcleo y los individuos que forman las nuevas secciones. La autonomía entre todas es completa, y la nuestra (histórico-arqueológica) no se apartará del camino que hasta ahora ha seguido.

Deseándole feliz verano, me repito de V. su adicto amigo y s.s.

A. Rubió y Lluch

V

Carta manuscrita³⁸

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA
PALAU DE LA DIPUTACIÓ

San Boy del Llobregat, 10 Setiembre [sic] 1912

Mi dirección siempre:
(Clarís - 7 - Barcelona)

Mi querido amigo y colega:

Agradecí mucho su sentido pésame con motivo de la muerte de mi añorado Menéndez Pelayo. Con ella he perdido uno de mis mayores estímulos, y una gran parte del interés de mi modesta vida intelectual. Él comprendía todos los esfuerzos, por humildes que fueran,

Veg. RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1991): *Mestres, companys i amics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat, p. 291-297; BALCELLS, Albert / PUJOL, Enric (2002): *op. cit.*, p. 61-62; també Julià i Muné arreplega la carta de Mn. M. Alcover a Prat de la Riba, 12 de juny del 1912, en la qual parla de la tesi d'Amadeu Pagès. Veg. JULIÀ I MUNÉ, Joan (2000): *L'inici de la Lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Intitut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadía de Montserrat, p. 237-239.

36. El primer volum dels *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval* va ser publicat per l'Institut d'Estudis Catalans el 1908 i el segon el 1921.

37. El reglament va ser publicat per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1911): *Creació, les noves seccions, reglament*. Barcelona: Tipografia L'Avenç.

38. Llevat de la capçalera de l'Institut d'Estudis Catalans, tota la carta és manuscrita, inclosa l'adreça i la data.

cuando realmente eran un esfuerzo, y no dejaba nada sin recompensa. Le conocí en 1871, en la cátedra de Milá y Fontanals, y desde entonces no cesó nuestra amistad, ni nuestra correspondencia³⁹. Guardo de él una colección de ciento diez cartas, además de otras cuarenta dirigidas a mi Padre, como un tesoro. Como V, yo también le dediqué en mi clase una lección, con fervor de homenaje, y el elogio del ilustre difunto fue oído por mis numerosos alumnos con religioso respeto. Siento mucho que no se haya resuelto V. a escribir el artículo que deseaba consagrar a su memoria, y que al último nos hayamos quedado sin su homenaje, ni el de Mario Schiff. Si se publica en Italia algún estudio importante ó recuerdo necrológico de Menéndez Pelayo, le agradeceré mucho que se sirva comunicármelo.

Hace unos días no más, que he regresado de Vilafranca del Penedés, adonde fui para asistir a la inauguración del monumento que Cataluña ha ergido [sic] a su gran hijo, D. Manuel Milá y Fontanals. Se le dedicaron además de la función oficial de la inauguración, una velada literaria en las Casas Consistoriales, una oración fúnebre en la hermosa iglesia parroquial, y un responso solemne ante su tumba, en el que ofició el Obispo de Vich, un conterráneo, el eminente pensador catalán, Torras y Bages. Yo leí un discurso en la sesión literaria, en el que cito con encomio el nombre de V. entre los ilustres romanistas, admiradores de Milá. He dado orden para que se le remitieran, un num.º de la *Veu de Catalunya*, en el que se publicó íntegro mi discurso, y otro extraordinario del Seminario de Vilafranca, *Acció*, que tiene mucho interés para los admiradores de Milá⁴⁰.

Hace meses que mi vida la consagro a estos ilustres difuntos, a quienes debo casi toda mi formación literaria. He escrito diversos artículos sobre Menéndez Pelayo; el más importante verá la luz en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* de Madrid, de que era Director, y versa sobre los *educadores intelectuales y las ideas filosóficas* del gran polígrafo español⁴¹.

39. Antoni Rubió i Lluch i Marcelino Menéndez Pelayo van ser companys de Facultat entre 1871 i 1873. Aleshores Milà i Fontanals professava l'assignatura de Literatura espanyola (Balcells, 2000: 6). Veg. RUBIÓ i LLUCH, Antoni (1913): «En Marcelí Menéndez Pelayo i la cultura catalana». *Anuari MCMXI-XII*, Barcelona: IEC, p. 718-723, i JORBA, Manuel (1984): «Els deixebles. Marcelino Menéndez Pelayo i Antoni Rubió i Lluch». *Manuel Milà i Fontanals en la seva època. Trajectòria ideològica i professional*. Barcelona: Curial, p. 233-250. Per a la correspondència entre Rubió i Lluch i Menéndez Pelayo, veg. FUNDACIÓN IGNACIO LARRAMENDI / FUNDACIÓN MAPFRE (2009): *Menéndez Pelayo digital: obras completas, epistolario y bibliografía*. Madrid: Digibís. Recurs electrònic: <http://www.larramendi.es/i18n/bvmpelayo/inicio.cmd>

40. Els actes es van celebrar el 30 d'agost del 1912. La inauguració va anar a càrrec de Franquesa i Gomis i en la sessió acadèmica celebrada a l'Ajuntament van intervenir el bisbe Torras i Bages i Antoni Rubió i Lluch. *La Veu de Catalunya* donava notícia en la nota anònima «Monument a Milà y Fontanals» del 26 d'agost de l'arribada del Torras i Bages a Vilafranca i d'una entrevista entre Roig i Roqué i Rubió i Lluch sobre els últims detalls del programa; el 31 d'agost va publicar els discursos, a més de ressenyar els actes de la commemoració, que va acabar aquell mateix 31 d'agost. Pel que fa a la revista *Acció*, va publicar el 30 d'agost el número especial «Homenatge a Milà y Fontanals». Un any després, el 1913, l'Institut d'Estudis Catalans recordava l'acte commemoratiu en la publicació «A la Memòria d'En Milà y Fontanals». *Anuari MCMXI-XII*, Barcelona: IEC, p. 714 (Jorba, 1984: 300, 381-388).

41. «Algunas indicaciones sobre los educadores intelectuales y las ideas filosóficas de Menéndez Pelayo» es va publicar el 1912 en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, vol. 27, p. 22-59.

Celebro el completo restablecimiento de su salud, como lo indica la excursión veraniega que se proponía V. realizar. Yo no vivo en tanta familiaridad con las montañas, como V. Las miro con muchísimo respeto, y apenas me atrevo a besar sus faldas. Yo no soy montañés de nacimiento como V. sino hijo de una ciudad, y no soy de complexión nerviosa y delgada, sino algo obeso, y muy congestivo. El ejercicio me fatiga mucho, y altera pronto mi corazón. Las modestas colinas que me rodean, la más alta de unos 400 metros, hace ya dos años que no me han visto por sus cumbres, apesar [sic] de que soy más joven que V. Acabo de cumplir mis 56 años.

Veo que tiene V. una idea exacta acerca de las relaciones y desarrollo de los dos renacimientos literarios de Provenza y Cataluña. El nuestro es más serio y más importante. Provenza ha tenido un gran poeta, Mistral, pero sin pueblo; aquí hay todo un pueblo, y toda una raza civil. Ah! si en vez de 3.000.000 de habitantes, fuéramos una docena! No hubieran fracasado nuestra historia, ni nuestros destinos como nación. ¡Cuántos esfuerzos estériles, y cuánta sangre derramada inútilmente, para quedarnos al fin sin un puesto al sol!

Le envía un estrecho abrazo, su amigo afectísimo,

A. Rubió y Lluch.

VI

Carta manuscrita⁴²

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA
PALAU DE LA DIPUTACIÓ

Barcelona 4 Noviembre 1913

Mi muy querido amigo y colega:

tengo a la vista, avergonzado, su última de 28 de diciembre del año pasado! Ya ve V. que no oculto mi culpa, sino que se la confieso paladinamente. Es el caso que yo deseaba acompañar mi contestación, con el discurso ó elogio de Menéndez Pelayo, que me encargó la Universidad al comenzar el curso 1912 -1913⁴³. En el mes de Febrero, después de cumplir con otros compromisos sobre el mismo asunto (Real Academia de la Buenas Letras, Centre de Cultura de la Dona, donde di respectivamente dos conferencias orales), puse manos a la obra, sin que me quedara tiempo —por tener que acudir a tan repetidas excitaciones— de renovar el punto de vista de mis estudios. Un mes empleé en mi tarea, pero al dar el trabajo para la imprenta, estalló la huelga de los tipógrafos, persistente y

42. Llevat de la capçalera, tota la carta és manuscrita.

43. *Discurso en elogio del Dr. D. Marcelino Menéndez Pelayo leído en la solemne sesión pública que la Universidad de Barcelona dedicó a honrar la memòria de aquel ilustre escritor y antiguo discípulo suyo el día 18 de mayo de 1913*. Barcelona: Tip. Hijos Domingo Casanovas.

rencorosa, que duró hasta muy entrado el verano, y apenas hace una semana que tengo en mi poder ejemplares de mi discurso. Uno de los primeros se lo dedico, con la satisfacción del cumplimiento de una deuda prometida y de una atención correspondida. Así *mato d'un tret dos pardals*, como decimos en catalán.

En el discurso, que hoy recomiendo a su benevolencia, hallará V. algo nuevo, y algo, que no es más que *auto-plagio*, porque vuelvo a reproducir en él, el tema de los educadores catalanes de Menéndez Pelayo, que se imponía en el mero hecho de ser leído en la Universidad de Barcelona. Las sombras de Milá y de Llorens⁴⁴, tenían que ser evocadas de necesidad, al hablar de Menéndez Pelayo, como alumno de nuestra escuela. Confieso a V. que no estoy tan satisfecho de mi nuevo trabajo, como del estudio publicado en la Revista de Arch. Bib. y Mus. que tiene más unidad y armonía, y está libre del tono declamatorio, que se nos pega a los españoles, en cuanto tenemos la idea de un discurso, y pensamos en un auditorio. Le recomiendo, pues, con mayor motivo a su benevolencia, que tan a manos llenas ha derramado V. sobre mi primer artículo, escrito a raíz de la muerte de mi llorado amigo. Su juicio de V. me ha llenado de orgullo, y gratitud: de orgullo, en el buen sentido de la palabra, por aquello que decimos los catalanes; *no mires a quants plaus, mes a quals*.

Con el discurso universitario son ya *cinco* los homenajes escritos, aparte de los orales, que he dedicado a mi inmortal amigo: *Veu de Catalunya*, Revista *Mercurio* (Menéndez Pelayo y las letras americanas); Rev. de Arch. Bib. y Museos y *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*⁴⁵. Siento no haber tenido tiempo, ni salud (qué penosos contratiempos me ha hecho sufrir este curso pasado!) para estudiarlo siempre bajo distintos aspectos; pero ya no me es posible detenerme más ante su tumba. Mi vida científica me solicita en diversas direcciones. Ahora estoy preparando los materiales para redactar un *Sumario de la Literatura Catalana*⁴⁶, que hace tiempo se me viene solicitando.

44. Antoni Rubió i Lluch també va ser alumne del catedràtic de filosofia de la Universitat de Barcelona Francesc Xavier Llorens i Barba (Vilafranca del Penedès, 1820 – Barcelona, 1872), que va ser considerat exponent català de la “filosofia escocesa” o “filosofia del sentit comú”, amb Martí d'Eixalà. Aquesta consideració es va deure, d'una banda, al fet que va representar una alternativa a l'escolasticisme immobilitista imperant aleshores i, d'altra banda, a la manipulació a la qual aquesta filosofia va ser sotmesa a l'inici del segle xx, primer per mossèn Clascar i més tard pels catedràtics de la Universitat de Barcelona Cosme Parpal, Jaume Serra Hünter i Tomàs Carreras Artau, els quals, havent-la recuperada des del punt de vista historiogràfic, la van proposar com a base d'una filosofia catalana. SIERRA, Xavier (2007): «Una tradició insuficient i interrompuda. La filosofia catalana contemporània». *L'Espill*. València: edicions 314. Núm. 26, p. 16-23.

45. RUBIÓ i LLUCH, Antoni (1912): «Marcel·lí Menéndez Pelayo». *La Veu de Catalunya*, 21.V.1912, p. 3; (1912): «Menéndez Pelayo y las letras americanas». *Mercurio*, 30. V. 1912 (Torres Gost, ed., 1985: 425); (1913) «En Marcel·lí Menéndez Pelayo i la cultura catalana». *Anuari MCMXI-XII*. Barcelona: IEC, p. 718-723. Rubió ja havia publicat el 1881 en el *Diario de Barcelona* «Menéndez Pelayo como catalanista» (29 març i 6 i 22 abril). Sobre Menéndez Pelayo a Catalunya veg. SIGUÁN, Miguel (1949): «Cataluña y Menéndez Pelayo». *Boletín de la Biblioteca de Menéndez Pelayo*. Any XXV, p. 5-49.

46. Rubió i Lluch va començar la seva preparació el 1910 i s'hi va dedicar de manera intermitent fins a l'any 1916. El *Sumari d'història de la literatura catalana* va ser un projecte relacionat amb la càtedra que ocupava als Estudis Universitaris Catalans. Tot i que Rubió comptava amb el material sobre literatura catalana que havia inclòs en el *Sumario de la Historia de la Literatura Española*, publicat

Encargué al Sr. Roig y Roqué que le remitiera de nuevo los *Elogis* de Milá, que tan poca fortuna tuvieron, y le recomendaré que le envíe también su *Bibliografía* de las obras de Milá, que es un trabajo realmente concienzudo y de gran valor y utilidad⁴⁷.

Todavía tengo que dar a conocer a V. otros trabajos míos que han visto la luz en este nuestro largo paréntesis epistolar. Más adelante será, porque me encuentro sumamente agobiado por atrasos acumulados en un curso de intensa vida intelectual, y de salud enfermiza. Ahora voy a calmar un poco esa actividad mal sana para el cuerpo y para el espíritu. Los médicos me recomiendan el descanso y pienso obedecerles. Más diré a V; cuando haya publicado mi *Sumario* y el segundo vol. dels *Documents per a la hist. de la cultura cat.^a mig-aval*, pienso *cortarme* la coleta de erudito. Qué trabajen los jóvenes de esta época, más afortunada que la mía, y mejor preparados que yo!

Ardo en deseos de conocer sus estudios acerca de las relaciones entre los *Cantares de gesta* y los *Romances*⁴⁸. Es V. una de las primeras autoridades europeas en esta difícil materia.

Sabe V. que le aprecia muy de veras su afectísimo amigo y S.S. q. l. e. l. m.

A. Rubió y Lluch

el 1901, el va ampliar i el va redactar en català, donant-li una orientació possiblement molt diferent a la de l'obra en castellà, la qual havia nascut per al context universitari d'aleshores. Cal recordar que el mateix Rubió havia deixat ben clar el seu parer sobre el *Sumario* en la ressenya sobre la càtedra de «Literatura catalana» dels Estudis Universitaris Catalans: «Vetaquí la causa que no'n haguem fet el programa o Sumari, a pesar d'haverlo escrit fa pochs anys, pera no convertir l'ensenyança en una assignatura inmovilizada y no progressiva [...]» (Rubió i Lluch, 1907: 16). Malgrat que la major part del *Sumari d'història de la literatura catalana* quedés pràcticament inèdit —només en 1914 va publicar «La cultura en el regnat de Pere III» a *Estudis Universitaris Catalans*— Rubió el va utilitzar sovint en els seus cursos. És Jordi Rubió qui dona aquesta informació en una necrologia inèdita del seu pare arplegada per MASSOT I MUNTANER, Josep (2006a): «Antoni Rubió i Lluch vist per el seu fill Jordi». *Escriptors i erudits contemporanis*. Sisena sèrie. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 120.

47. COSTA I LLOBERA, Miquel / ROIG I ROQUÉ, Josep (eds.) (1912): *Milà i Fontanals. Elogis*. Barcelona: Llibreria religiosa; ROIG I ROQUÉ, Josep (1913): *Bibliografía d'en Manuel Milà i Fontanals: notes i comentaris per una biblio-crítica*. Barcelona: Llibreria Religiosa. D'aquesta última obra va donar notícia Mario Casella a Itàlia en la ressenya del 1919 «FRANCISCO MARIA ESTEVES PEREIRA, *Francesca da Rimini. Episódio do Inferno de Dante a as suas versões em lingua portuguesa*, Coimbra 1925. ANTONI RUBIÓ I LLUCH, *Manuel Fontanals. Notes biogràfiques [sic] i crítiques*, Barcelona 1918. J. ROIG I ROQUÉ, *Bibliografía d'en Manuel Milà i Fontanals*, Barcelona 1913». *Bullettino di Studi Danteschi*, XXVI, p. 50-68.

48. En l'estudi «Osservazioni e dubbi concernenti la storia delle romanze spagnuole» Rajna presenta la teoria sobre la formació del romancer segons la qual els romanços van ser anteriors a les cançons de gesta, a diferència de la teoria, unitària i sistemàtica, sostinguda per Milà i Fontanals i Menéndez Pidal. RAJNA, Pio (1915): *The Romanic Review*. Vol. VI, núm. 1, p. 1-41.

VIII

Carta mecanografiada⁴⁹

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO – ARQUEOLÒGICA

PALAU DE LA DIPUTACIÓ: BARCELONA 23 marzo 1914

Illmo. Signore
Prof. Pio Rajna
Firenze

Egregio Prof. e carissimo amico:

Mi prego comunicarLe a nome di questa *secció* dell'INSTITUT della mia presidenza che nell'ultima sua adunanza manifestò il vivo desiderio di contare Lei tra i collaboratori del nostro «Anuari». L'INSTITUT sa bene la simpatia che Ella, caro amico, ha manifestato sempre per tutto quello che ci concerne e l'alta stima che nutre per la venerabile memoria del nostro Milà i Fontanals. D'altra parte il di Lei nome, noto assai nel campo delle letterature romaniche, acrescerebbe [sic] l'interesse di questa nostra pubblicazione che conta già con degli articoli di altri illustri italiani.

Le chiedo dunque, egregio collega, se vuole annuire al nostro desiderio ed indicarci il tema che Ella vorrebbe trattare, sempre ben inteso un punto qualunque relazionato con la Catalogna.

Per sua norma mi permetto [sic] ricordarLe che l'INSTITUT paga i lavori [sic] di collaborazione a 5 pesetas la pag., riservandosi la loro proprietà letteraria. Gli estratti sono a spese dell'autore.

Voglia gradire Sig. Professore i sensi della più alta stima dell'INSTITUT e mi cre-
da suo

affmo. amico

Il Presidente

A. Rubió y Lluçh

BIBLIOGRAFIA

Acta del Ple 24-V-1909. Arxiu digital, Institut d'Estudis Catalans. Recurs electrònic, <http://arxiudigital.iec.cat>.

Acta del Ple 10-VI-1909. Arxiu digital, Institut d'Estudis Catalans. Recurs electrònic, <http://arxiudigital.iec.cat>.

BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert (2000): «Antoni Rubió i Lluçh, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans». RUBIÓ I LLUÇH, Antoni (1908): *Documents*

49. Firma autògrafa.

- per l'història de la cultura catalana mig-*eval*. Vol. I. Barcelona: IEC, p. 5-42. [Edició facsímil].
- BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert / PUJOL, Enric (2002): *L'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: 1907-1942. Barcelona: Afers.
- BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert (2006): *Història de Catalunya*. Vol. IV: *Catalunya Contemporània*. Barcelona: L'esfera dels llibres.
- BORRONI, Fabia (1956): *Le carte Rajna della Biblioteca Marucelliana. Catalogo e bibliografia*. Florència: Sansoni Antiquariato.
- CASELLA, Mario (1931): «Pio Rajna». *Civiltà Moderna*. 15.X. 1931. Any. 3, núm. 5, p. 852-882.
- CASELLA, Mario (1966): *Saggi di letteratura provenzale e catalana*. Editats per Giuseppe E. Sansone. Bari: Adriatica Editrice.
- D'ALÓS-MONER, Ramon (1911): «Impressions d'un viatge a la Grècia». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Any XXI, núm. 192 i 193.
- FORMISANO, Luciano (1987): «Casella studioso di Letteratura catalana». *Studi Danteschi*. Núm. LIX, p. 57- 65.
- GALÍ, Alexandre (1986): *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*. Vol. XVII: *Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1908a): «Propòsit de l'Institut d'Estudis Catalans». *Anuari MCMVII*. Barcelona: IEC, p. 13-16.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1908b): «Missió històrica del senyor D. A. Rubió y Lluch als arxius d'Itàlia». *Anuari MCMVII*. Barcelona: IEC, p. 492-493.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1909): «Memòries dels treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans». *Anuari MCMVIII*. Barcelona: IEC, p. 9-39.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1911): «Memòries dels treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans». *Anuari MCMIX-X*. Barcelona: IEC, p. 9-47.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1913): «Memòries dels treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans». *Anuari MCMXI-XII*. Barcelona: IEC, p. IX-XIV.
- JORBA, Manuel (1984): *Manuel Milà i Fontanals en la seva època. Trajectòria ideològica i professional*. Barcelona: Curial.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan (2000): *L'inici de la Lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MACRÍ, Oreste (1987): «Mario Casella, ispanista». *Studi Danteschi*, LIX, p. 93-169.
- MALÉ I PEGUEROLES, Jordi (2002): «Antoni Rubió i Lluch, cap a una història i una literatura nacionals (I). La formació: catolicisme i catalanisme». *Revista de Catalunya*. Núm. 171 (març), p. 55-82.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2006a): «Antoni Rubió i Lluch vist per el seu fill Jordi». *Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 101-138.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2006b): «Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica». *Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 161-194.

- MAZZONI, Guido (1931): *Pio Rajna*. Florència: Leo S. Olschki.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís (ed.)(1932): *Epistolari de M. Milà i Fontanals*. Vol. II. *Anys 1875-1880*. Barcelona: IEC.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís (ed.)(1995): *Epistolari de M. Milà i Fontanals*. Vol. III. *Anys 1881-1884*. Barcelona: IEC.
- PEREA, Maria Pilar (2001): «Una selecció de cartes d'Antoni Rubió i Lluch i de Jordi Rubió i Balaguer a Antoni M. Alcover». *Journal of Catalan Studies*. [Revista electrònica].
- PIJOAN, Josep (1990): «Una visita a Pio Rajna». *Política i Cultura*. Barcelona: Edicions de la Magrana, p. 25-29.
- RAJNA, Pio (1911): «L'Institut d'Estudis Catalans e le sue pubblicazioni». *Archivio Storico Italiano*. Any XLVIII, sèrie V, núm. 263, 3, p. 3-34.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1991): *Mestres, companys i amics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (1907): «Literatura catalana». *Estudis Universitaris Catalans*. Vol. 1, p. 15-19.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (2000 [1908]): *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*. Estudi sobre Antonio Rubió i Lluch per Albert Balcells i González. Barcelona: IEC. Vol. 1. [Edició facsímil].
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (2000 [1921]): *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*. Pròleg de Albert Hauf. Barcelona: IEC. Vol. 2. [Edició facsímil].
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (1947): *Diplomatari de l'Orient Català: (1301-1409): Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria, recollida i anotada per Antoni Rubió i Lluch*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (2006): *Epistolari grec*. Correspondència recollida i anotada per Eusebi Ayensa i Prat; edició cura de Josep Massot i Muntaner. 3 vol. Vol.1: *Anys 1880-1888*. Barcelona: IEC.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (2008): *Epistolari grec*. Correspondència recollida i anotada per Eusebi Ayensa i Prat; edició a cura de Josep Massot i Muntaner. Vol. 2: *Anys 1889-1900*. Barcelona: IEC.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (2011): *Epistolari grec*. Correspondència recollida i anotada per Eusebi Ayensa i Prat; edició cura de Josep Massot i Muntaner. Vol. 3: *Anys 1901-1915*. Barcelona: IEC.
- SIERRA, Xavier (2007): «Una tradició insuficient i interrompuda. La filosofia catalana contemporània». *L'Espill*. València: Edicions 3i4. Núm. 26, p. 16-23.
- TORRES GOST, Bartomeu (1985): *Epistolari de Miquel Costa i Llobera i Antoni Rubió i Lluch a Joan Lluís Estelrich*. Mallorca: Editorial Moll.